

УДК 327:32.019.5(497.1:498)"1945/1948"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.2.cve.139-164>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 23. 4. 2026.

Прихваћен/Accepted: 14. 8. 2026.

Владимир Љ. Цветковић

Институт за новију историју Србије

cvetkovicv@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6507-296X

Неки аспекти југословенске „јавне дипломатије” према Румунији 1945–1948. године*

АПСТРАКТ: На основу необјављених архивских извора и релевантне литературе овај рад има за циљ да анализира однос Југославије према могућностима које је пружала јавна дипломатија када је у питању била њена политика према Румунији у периоду од 1945. до 1948. године, као и да укаже на њене циљеве у том погледу. Због сложености самог појма јавне дипломатије, ограничићемо се само на оне аспекте који су директно били у функцији југословенске подршке КП Румуније и влади Петру Грозе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Румунија, јавна дипломатија, совјетизација, пропаганда

Увод: Први њослерайни контиакти

Иако је термин јавна дипломатија у употреби тек од 60-их година прошлог века, неке њене аспекте је могуће препознати и у времену када су се многе активности које она обухвата схватале поједностављено као

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2026. години бр. 451-03-33/2026-03/200016 од 5. 2. 2026.

пропаганда. Могуће је јавну дипломатију посматрати као софистицирани облик пропаганде али на тај начин није могуће обухватити све њене активности нити на тај начин објаснити све њене циљеве. Јавна дипломатија, за разлику од традиционалне дипломатије која представља канал комуникације између званичних представника двеју или више држава (комуникација између владâ, министарстава, дипломатских мисија) у средиште своје пажње ставља обичног човека, грађанина друге земље са којим непосредно успоставља контакт.¹ Обраћање директно грађанима друге земље преко организовања размене културних садржаја (позориште, филм, музика, изложбе), спортских приредби, програма размене студената, разних семинара и форума на којима учествују истакнути представници академске заједнице, а у новије време и пословни људи који имају значајну улогу у привредном животу појединих земаља, представља пример употребе само неких од бројних канала којима се јавна дипломатија служи.² У случају југословенске политике према Румунији од 1945. до 1948. године, посматрањем најчешће коришћених аспеката јавне дипломатије којој је она прибегавала у том периоду, јасно се уочава

- 1 Самир Хацић, „Концепт јавне дипломатије”, *Инститиуи за европске интеграције и међународну сарадњу*, датум приступа 25. 3. 2026, <https://institute-ei-ic.org/koncept-javne-diplomatije/>.
- 2 Исто; Српска историографија у последње две деценије показала је одређено интересовање за теме из области јавне односно културне дипломатије Титове Југославије, о чему сведоче значајни резултати, како у домену објављивања архивских извора тако и у домену истраживања: *Културна историја Југославије 1945–1952, Зборник докумената*, I–II, прир. Бранка Докнић, Милић Ф. Петровић и Иван Хофман (Београд: Архив Југославије, 2009); Александра Колаковић, Слободан Селинић, прир. *Између региона и света: Из историје културне дипломатије Југославије (1945–1992)* (Београд: Институт за европске студије, 2026); Milena Dragičević Šešić, Raphaela Henze, Ljiljana Rogač Mijatović, ur., *Kulturna diplomatija i kulturni odnosi: saradnja, raznolikost, dijalog* (Београд: Univerzitet umetnosti, Clio, 2023); Мирослав Перишић, *Дипломатија и култура* (Београд: Институт за новију историју Србије, Народна библиотека Србије, 2013); Слободан Селинић, *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине деветесетих до средине седамдесетих година 20. века* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2019); Драгомир Бонџић, *Мисао без масоша. Међународна сарадња Београдској универзитету 1945–1960* (Београд: Институт за савремену историју, 2011); Milan Sovilj, *U potrazi za nedostižnim: jugoslovensko-čehoslovačke kulturne veze 1945–1949* (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012); Radina Vučetić, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. века* (Београд: Službeni glasnik, 2012).

примат идеолошких циљева када је у питању било постизање пожељне слике о Југославији у јавности суседне Румуније.

Будући да су Југославија и Румунија током Другог светског рата биле на супротним зараћеним странама, мада формално не и у ратном стању које би за собом повлачило оружани сукоб њихових војски, завршетак овог највећег ратног сукоба у историји човечанства две суседне земље су дочекале стојећи пред изазовом поновног успостављања нормалних добросуседских односа.³ За разлику од економских односа између Југославије и Румуније чија обнова је била условљена хитним потребама и која је почела још док је Други светски рат трајао, међусобни односи у домену културе, уметности и сарадње спортских, научних и других организација нису у значајнијој мери успостављени све до 1947. године.⁴ Иако је румунска страна предлагала успостављање интензивније културне сарадње, у Југославији су вођени спољнополитичким разлозима, одлагали њену реализацију.⁵ Изузетак је представљала само сарадња у области спорта и, у још већој мери, контакти омладинских организација Југославије са сличнима у Румунији. Разлог је био њихова важност односно употребљивост за југословенске политичке и идеолошке циље-

-
- 3 Миодраг Милин, Андреј Милин, *Срби из Румуније и југословенско-румунски односи. Прилој и трајање (1944–1948)* (Вршац: Виша школа за образовање васпитача, Темпшвар: Универзитет „Banatului”, 2004); Владимир Љ. Цветковић, „Обнова дипломатских односа Југославије и Румуније после Другог светског рата”, *Токови историје* 30, бр. 1 (2022), 131–150; Vladimir Lj. Cvetković, „Josip Broz Tito, Petru Groza and Yugoslav-Romanian Relations 1945–1947”, in *New Cultural and Political Perspectives on Serbian-Romanian Relations*, eds. Aleksandra Đurić Milovanović et al. (New York: Peter Lang Publishing Inc., 2023), 173–197; Владимир Љ. Цветковић, „Економски односи Југославије и Румуније 1945–1948. године”, *Токови историје* 29, бр. 1 (2021); Eugen Boia, *The Apple of Discord in Romanian-Yugoslav Relations: The Banat Issue, 1944–1947, Belgrade’s Claims to the Romanian Banat* (Bucharest: Elyria, 2015); Silviu B. Moldovan, „Relațiile româno-iugoslave în primii ani postbelici”, in *Istoria și teoria relațiilor internaționale. Studii*, coord. Cătălin Turliuc (Iași: Editura Cantes, 2000).
- 4 Ionuț Nistor, „Romanian-Yugoslav Cultural Relations in the Period 1945–1948”, in *Serbian/Yugoslav-Romanian Relation and Interactions in the 20th Century*, eds. Vladimir Lj. Cvetković and Ionuț Nistor (Belgrade: Institute for Recent History of Serbia, Faculty of History „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, 2025), 139–142.
- 5 Архив Југославије (АЈ), Комитет за културу и уметност Владе ФНРЈ (314) фасцикла 19, арх. јединица 79, Допис Министарства иностраних послова ФНРЈ упућен Комитету за културу и уметност Владе ФНРЈ, О. бр. 3323, 28. март 1946. године, 1.

ве који су подразумевали пуну подршку Комунистичкој партији Румуније у њеним настојањима да оствари монопол на власт. Реч је била, у ствари, о дуготрајном процесу током кога је Румунији, као и другим источноевропским земљама, директно из Москве и уз прећутну сагласност западних савезника, наметан совјетски модел политичког, друштвеног и економског развоја.⁶

Спортска сарадња Југославије са Румунијом, у склопу сарадње са СССР-ом и читавом групом земаља које су се непосредно после Другог светског рата нашле у зони њеног утицаја, била је веома интензивна. Главни разлог није био спортски значај бројних сусрета и такмичења, већ пре свега њихов велики политички значај који је у Београду посматран као „допринос јачању и учвршћењу пријатељских и братских веза са овим земљама”.⁷ Из тог разлога са спортским сусретима се у случају Румуније кренуло и пре окончања рата. Из обавештења Централног одбора УСАОЈ-а упућеног југословенском представнику у Букурешту Николи Груловићу сазнајемо да је за 29. април 1945. године било договорено гостовање једног југословенског фудбалског тима у Румунији (до чега није дошло јер се поменути екипа задржала у Тирани), а за 6. и 7. мај долазак румунске екипе у Београд.⁸ Тај сусрет, међутим, био је само један од многих који ће уследити у наредне три године. Према југословенској статистици, од ослобођења земље до краја 1948. године, спортске екипе из Југославије имале су укупно 809 међународних сусрета (у земљи 277, у иностранству 532), од чега чак 657 сусрета са СССР-ом и земљама „народне демократије” (у земљи 261, у поменутим земљама 396).⁹ Велика већина тих сусрета одиграла се на Балканским играма које су се одржавале од 1946. године и обухватале Југославију, Албанију, Бугарску и Румунију

6 Оливера Драгишић, *Комунистичко освајање власти на Балкану 1944–1947. Румунија. Бугарска. Југославија* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2023), 75–201.

7 АЈ, Кабинет маршала Југославије – КМЈ (836), I-3-δ/670, Материјал о културним везама ФНРЈ са СССР и земљама народне демократије, без броја и датума, Фискултура, I.

8 Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСПС), фонд Политичка архива (ПА), 1945, Румунија, ф. 27, дос. 18, Депеша Централног одбора УСАОЈ упућена југословенском представнику у Румунији Николи Груловићу, Пов. бр. 707, 30. април 1945. године.

9 АЈ, 836, I-3-δ/670, Материјал о културним везама ФНРЈ са СССР и земљама народне демократије, без броја и датума, Фискултура, I.

с тим да су касније исте године проширене уласком Мађарске, а потом, марта 1948. године, и уласком Пољске и Чехословачке, чиме су постале Балканско-средњоевропске игре.¹⁰ Иницијативу за проширивање ових спортских игара дала је управо Југославија, која је од 1947. године била и седиште сталног комитета Балканских игара.

Румунска омладина у фокусу југословенској идеолошкој утицаја

Политички разлози били су пресудни и код успостављања сарадње југословенских омладинских организација са сличним румунским организацијама при чему су они, у овом случају, били још очигледнији него у случају спортске сарадње. Југославија је веома рано почела да показује занимање за румунске омладинске организације које су биле бројне, али не за све њих подједнако – пожељне за сарадњу су биле оне „прогресивне” (тј. оне под утицајем Комунистичке партије Румуније и левичарских партија), а непожељне, на пример, омладинске организације либералне и социјалдемократске странке. У процесу постепеног истискивања ових других из политичког и јавног живота, Југославија нипошто није била непристрасни посматрач. Она је јасно стајала на страни организација радничке и сељачке омладине помажући их најчешће саветима, али и утицајем на омладину српске мањине у Румунији коју је охрабривала да се придружи управо оваквим омладинским организацијама, што је јасно видљиво из извештаја бројних југословенских омладинских делегација који су у периоду од 1945. до 1948. године посећивале Румунију и тамо учествовале на конгресима, саветовањима и сличним скуповима.¹¹ Један од првих таквих

10 Исто.

11 Већина ових југословенских омладинских делегација је имала обичај да се при повратку задржи у Темишвару и састане са представницима српске омладине, које су информисали о делатностима својих организација у Југославији. По неким питањима, ове делегације су утицале и на ставове тамошње омладине. Тако је, на пример, делегација југословенске омладине која је присуствовала конгресу Националне уније студената Румуније почетком 1948. године на питање српских студената да ли да на радне акције иду са бригадама из словенских села или са румунским студентима, чврсто стала на становиште да је њихово место у студентским бригадама. – АЈ, фонд Централни комитет Савеза комуниста Југославије (507), Комисија за међународне везе (IX), 107/2-30, Извештај Богдана Богдановића са конгреса Националне уније студената Румуније, без броја и датума, 9.

извештаја стигао је у Београд још 1945. године и, из југословенског угла, није био охрабрујући. Реч је била о извештају југословенске делегације која је присуствовала I конгресу Прогресивне омладине (рум. *Tineretului Progresist*), организације која је настала после званичног распуштања организације комунистичке омладине јуна 1945. године, са циљем заступања интереса омладине, али уз инструкције активистима да комунистичке принципе и идеје не заступају отворено већ кроз делатност на културном, спортском и синдикалном пољу.¹² Међутим, утисак југословенске делегације је био да та организација није била у стању да се носи са задацима који су јој дати и са проблемима који су били присутни у Румунији. Конгрес се бавио само начелним стварима, прокламовањем циљева и декларативним одлукама без освртања на конкретне проблеме на терену од којих је највећи био тај што је велики део омладине још увек био склон фашистичким и шовинистичким идејама и што је чак и руководство Прогресивне омладине било пуно „комуниста” који су то постали из нужде, у совјетском заробљеништву, од којих је један био и у Централном комитету, иако је био добровољац на Источном фронту.¹³ Сличне проблеме уочавале су југословенске делегације које су у Румунији биле и наредне године. Делегација УСАОЈ-а која је марта 1946. године посетила Букурешт, Плоешти, Синају, Брашов, Темишвар и Хунедоару била је веома пријатељски примљена, али није могла да се отме утиску лоше организације и малог утицаја Прогресивне омладине. Та организација је имала малобројно чланство (у Брашову од 35.000 омладинаца, односно 18.000 радничке омладине, у Прогресивној омладини је било 4000 њих, док је у Букурешту са 1.300.000 становника организација имала само 13.000 чланова), седиште ЦК у трошној једноспратници у забитом делу Букурешта и навику да се не бави проблемима на терену што је довело до тога да није успела да иза себе окупи „широке масе” румунске омладине.¹⁴ Према речима самог генералног секретара ЦК Прогресивне омладине тај неуспех је био последица времена изгу-

12 „Fond Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist”, Arhivele Naționale, datum pristupa 20.2.2026, <http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Comitetul-Central-al-Uniunii-Tineretului-Comunist.-1945-1955.-Inv.-3258.pdf>, 2.

13 AJ, Савез социјалистичке омладине Југославије (114) фасцикла 264, арх. јединица 81, Извештај са пута у Румунију, без броја, 10. новембар 1945. године, 5–6.

14 AJ, 114-264-81, Извештај делегације УСАОЈ-а са пута по Румунији, без броја, 4. април 1946. године, 2–3.

бљеног на убеђивање комуниста да морају да сарађују са другима.¹⁵ По свему судећи и КП Румуније је у то време постала свесна тога јер је неколико месеци касније у Брашову одржан конгрес на коме је створена кровна организација румунске омладине, Федерација демократске омладине Румуније (рум. *Federația Tineretului Democrat din România*). На том конгресу, одржаном од 10. до 14. августа 1946. године, била је присутна и југословенска делегација која је за 14 дана боравка обишла још и Клуж, Турду, Алба Јулију, Констанцу и Букурешт и стекла утисак о напретку који је нова организација омладине донела.¹⁶ Иако је сâм конгрес протекао у знаку слабе организације и незаинтересованости дела учесника, југословенска делегација је била неподељена у мишљењу да је, стварањем Федерације, Прогресивна омладина добила „командне позиције у раду међу омладином Румуније”.¹⁷ Наредних година, са напретком процеса совјетизације румунске државе и друштва, напредовао је и процес заузимања бољих позиција КПП унутар омладинских организација. Почетком 1948. године, југословенска делегација која је била на конгресу Националне уније студената Румуније (рум. *Uniunea Națională a Studenților din România*) констатовала је да је и поред присуства старих слабости, дошло до великог напретка у промени свести румунских студената. Полазећи од констатације да су студенти у Румунији били „најреакционарнији” део омладине јер су били искључиво деца велепоседника, индустријалаца, официра и чиновника, политички окренути либералним вредностима и монархистичком идејама, гости из Југославије су приметили да више није било отворених присталица „историјских” партија међу студентима, да је око 30% студената било из редова сељаштва, а појаве шовинизма биле су знатно ређе.¹⁸ Ипак, било је очигледно да је велики број студената и даље био под великим утицајем вере и цркве, а у културном погледу под изузетним утицајем француске културе – већина студената је течно говорила француски језик, читала француске књиге, па су се чак и они „напредни” са таквим идејама упо-

15 Исто, 3.

16 АЈ, 114-264-81, Извјештај са конгреса Демократске омладине Румуније, без броја, 27. август 1946. године, 1.

17 Исто, 5.

18 АЈ, 507, IX, 107/2-30, Извештај Богдана Богдановића са конгреса Националне уније студената Румуније, без броја и датума, 1-2.

знавали посредством француских часописа.¹⁹ Најзад, непосредно после стварања Румунске радничке партије (рум. *Partidul Muncitoresc Român*) фебруара 1948. године, уместо Прогресивне омладине створена је нова омладинска организација Савез радничке омладине (рум. *Uniunea Tinere-tului Muncitoresc*) којој је додељен задатак да са Федерацијом демократске омладине Румуније оформи јединствену омладинску организацију.²⁰ Тиме би после неколико година напора процес стављања омладинских организација под контролу владајуће партије био окончан.

На извору југословенској искусиња изградње социјализма

Југославија је, поред слања делегација које су путовале у Румунију, тамошњу омладину имала прилике да упозна и на омладинским радним акцијама у самој Југославији на којима су бригаде румунске омладине учествовале 1946. и 1947. године. Прва таква акција са међународним учешћем била је она на изградњи пруге Брчко–Бановићи: пругу дужине 90 километара која је повезала богати угљени басен са индустријским центрима Југославије градило је од 1. маја до 7. новембра 1946. године преко 60.000 омладинаца.²¹ Међу њима је био и 61 припадник румунске бригаде „Филимон Србу” (рум. „*Filimon Sârbu*”) коју је организовала и у Југославију послала Прогресивна омладина. У саставу бригаде били су искључиво мушкарци, највећим делом радници (46), али и ученици (9), интелектуалци (4) и сељаци (2), а по националном опредељењу било је 53 Румуна, петорица Мађара и тројица Срба.²² Бригада је стигла у Брчко 5. јула, где их је испред Штаба радних бригада Омладинске пруге дочекао Батрић Јовановић, а на митингу који је уследио поздравио командант Штаба Ицо Блануша, који је истакао изузетно задовољство што на прузи неће радити само омладина Југославије већ и напредна омладина Румуније и других земаља која ће бити у прилици да кује не само „братство и

19 Исто, 6.

20 АЈ, 507, IX, 107/III-37, Извештај омладинске делегације која је била у Румунији од 11. 2. до 24. 3. 1948. године, без броја, 4.

21 Слободан Селинић, „Омладина гради Југославију (Савезне омладинске радне акције у Југославији 1946–1963)”, *Архив* 6, бр. 1–2 (2005), 1.

22 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Извештај о раду румунске бригаде „Филимон Србу”, без броја и датума, 1.

јединство” већ и „напредне идеје”.²³ Командант румунске бригаде, Петру Мокуца, у одговору је истакао да је бригада формирана чим су у Румунији чули за Омладинску пругу и нарочито истакао захвалност за одушевљење којим је бригада дочекивана на путу од границе до Брчког.²⁴ У Брчком се бригада задржала један дан због вакцинације против тифуса и опскрбе ћебадима, казаном за кување, порцијама и сличним потрепштинама јер је дошла потпуно неопремљена. Све то било је неопходно јер су на градилишту пруге владали лоши смештајни и хигијенски услови и несташица исправне воде за пиће услед чега су дизентерија, ентероколитис, туберкулоза и друге болести харале логорима.²⁵ Румунска бригада, упућена 6. јула на изградњу једног од мостова, а неколико дана касније премештена на ископавање једног усека, била је смештена испод 9 шатора, бригадири су спавали на слами и добијали веће порције хране него домаћи омладинци те није било озбиљнијих здравствених проблема а, срећом, ни повреда на раду.²⁶ Однос румунских бригадира према раду је био примеран, па је до краја њиховог боравка, 30. јула, бригада очистила од хумуса и траве 225 квадратних метара, изравнала 162 квадратна метра терена и укупно дала 3786 радних сати.²⁷ Иако је служила за пример када је у питању био рад, бригада „Филимон Србу” није испунила очекивања домаћина када је у питању био културно-просветни рад, пре свега јер није располагала људима који су тиме могли да се баве, мада ни сами домаћини нису учинили више по том питању.²⁸ Теже је ишло и успостављање односа румунске бригаде са околним домаћим бригадама, сарајевском и крагујевачком, због неразумевања важности тих контаката са југословенске стране, чега није било код других, јер је румунска бригада размењивала посете и делегације са чехословачком, мађарском, бугар-

23 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Долазак румунске бригаде „Филимон Србу”, без броја и датума.

24 Исто.

25 Слободан Селинић, „Живот на омладинским радним акцијама у Југославији 1946–1963”, *Архив* 8, бр. 1–2 (2007), 2–3.

26 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Извештај о раду румунске бригаде „Филимон Србу”, без броја и датума, 1–2.

27 Исто, Стање страних бригада на изградњи „Омладинске пруге”, без броја и датума, стр. 2; Селинић, „Живот”, 8–9.

28 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Извештај о раду румунске бригаде „Филимон Србу”, без броја и датума, 2.

ском и грчком бригадом. Идеолошком раду, који је био изузетно важан за организаторе радне акције, посвећивана је значајна пажња. Политички руководилац румунске бригаде Драгу Ђеорђеску одржао је 13. јула предавање на тему „Три грешке ЦК Савеза комунистичке омладине Румуније”, издвојивши као највећу од њих – распуштање те организације и формирање Прогресивне омладине.²⁹ Поводом 19. јула, дана омладинског хероја Филимона Србуа по коме је бригада и носила име, одржан је митинг са пригодним говорима и уз гостовање представника чехословачке, мађарске и бугарске бригаде, а све време боравка, Југословени су госте из Румуније снабдевали литературом и брошурама о омладини, напредним идејама и народноослободилачкој борби чији аутори су били Тито, Кардељ, Рато Дугоњић и многи други.³⁰ На крају свог радног боравка у Југославији, шесторица бригадира су проглашени ударницима, а још осморица су похвањени због свог залагања. Бригади је 29. јула приређен свечани испраћај, поздравни говори на митингу и подељени поклони за ЦК Прогресивне омладине, секретара ЦК КПР Георги Георгију Дежа и председника владе Петре Грозу. Сутрадан, бригада је преко Добоја, Сарајева, Титовог Ужица, Београда и Кикинде отпутовала за Румунију с тим што јој је у свим тим градовима приређиван дочек и обилазак града, а у Београду и присуствовање фискултурном дефилеу Југословенске армије када су бригадири били у прилици да и лично виде Јосипа Броза Тита.³¹

Наредне, 1947. године, Југославија је још амбициозније започела изградњу пруге Шамац–Сарајево, на којој је од 1. априла до 15. новембра 1947. године радило чак 217.200 омладинаца градећи 243 километра пруге која је, повезујући богата рудна налазишта у Босни са постојећим пругама, требало да дâ одлучујући допринос остваривању Петогодишњег плана индустријализације земље.³² Део бригада и бригадира и овог пута је долазио из иностранства, али организација њиховог доласка у готово четири пута већем броју него претходне године није била схваћена озбиљно ни на време: до 15. августа на градилишту пруге је боравило чак 3300 бригадира из

29 Исто, Извештај о раду одељења за иностране бригаде, без броја и датума.

30 Исто, Извештај о раду румунске бригаде „Филимон Србу”, без броја и датума, 2.

31 Исто.

32 Селинић, „Омладина”, 1.

30 иностраних бригада чији пријем је протекао у знаку несналажења, импровизација и решавања проблема у последњи час.³³ Бригаде су позиване у Југославију без одређеног плана, долазиле су када су хтеле, нико није знао када прелазе границу, дешавало се да Одељење за пријем страних бригада при Штабу омладинске радне акције сазна за долазак неке бригаде тек пошто се она појави у Зеници, што је за собом повлачило бројне проблеме око смештаја, исхране, обезбеђења пијаће воде и сл.³⁴

На градилишту пруге Шамац–Сарајево 1947. године румунска омладина је, после југословенске, са чак 870 бригадира била најбројнија.³⁵ У два наврата, од 5. јуна до 5. јула на градилишту пруге су радиле две румунске бригаде: „Штефан Плавац” (рум. Ștefan Plavăț) и „Жарко Деспотовић” (рум. Jarco Despotovici) а од 31. јула до 10. септембра 1947. године још три [студентска бригада „Николае Паческу” (рум. Nicolae Pace-scu), бригада „Хорија, Клошка и Кришан” (рум. Horea, Cloșca și Crișan) и још једна] – прве две бригаде су радиле у Зеници, следеће две у Лашви, а последња у Маглају.³⁶ Од ових пет бригада, три су биле састављене искључиво од припадника српске мањине из Баната и Банатске клисуре, а друге две од Румуна – једна искључиво студентска, а друга радничко-сељачка. Када је у питању био радни учинак и свеукупни утисак, бригаде српске мањине и румунска бригада „Хорија, Клошка и Кришан” су оцењене највишим оценама. То је нарочито важило за три мањинске бригаде које су од осталих одскакале по дисциплини, радном елану и „оданости словенској заједници”.³⁷ Бригада „Хорија Клошка и Кришан”, састављена од радника и сељака Румуна, такође је оставила одличан утисак не само због радног елана који је био једнак било којој југословенској бригади, дисциплине, морала, социјалног састава и политичке хомогености већ и због нескривених симпатија према Југославији и жељи да о њој што више науче.³⁸ Ипак, и поред свих похвала, Одсек за иностране бригаде

33 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Припрема доласка страних бригада, без броја и датума, 1.

34 Исто.

35 Селинић, „Живот”, 9.

36 АЈ, 114-290-без архивске јединице, Преглед боравка иностраних бригада, без броја и датума, 1.

37 Исто, Румунске бригаде, без броја и датума, 37.

38 Исто, 38.

при Штабу радне акције није могао а да не примети и постојање неких проблема од којих је унутар румунских бригада, и између њих, највећи био повремено сукобљавање између Румуна и Срба на националној основи, што су домаћини настојали да превазиђу идеолошким радом са бригадирима.³⁹ Сукоби на националној или верској основи, иначе, нису били непознаница на овој, а ни на другим омладинским радним акцијама у Југославији и решавани су на сличан начин.⁴⁰ Насупрот овим хваљеним бригадама, стајала је студентска бригада „Николае Паческу”, која је код југословенских домаћина без двоумљења проглашена за најгору бригаду на читавом градилишту, у сваком смислу – по свим критеријумима она није имала ништа заједничко са осталим бригадама. Њен радни елан био је слаб, на градилишту су свакодневно подбацивали норму, па је и њихов коначни учинак био мали. Међутим, много већи проблем за домаћине представљао је „немогућ” политички састав бригаде у којој се чак ни комунисти нису много разликовали од већине која је била англофилски расположена.⁴¹ Такви бригадири су на предавањима постављали провокаторска и „непријатељска” питања и показивали велико интересовање за енглеске и француске бригаде тражећи да им се организује сусрет са њима, при чему су у контакту са њима, на запрепашћење домаћина, показивали снисходљивост. Ништа мање запрепашћење није изазвао ни веома низак морал ове бригаде чији велики број припадника је током радне акције морао да буде лечен од венеричних болести.⁴² Најзад, они уопште нису ни крили да их Омладинска пруга није много занимала, вршећи притисак да им се омогући обилазак Дубровника у чему, на њихово велико незадовољство, нису успели. Највероватније због свега наведеног, III румунска бригада завршила је рад на прузи 24. августа, читаве две недеље пре IV и V бригаде које су остале до 10. септембра. Ту, на велику жалост Југословена, није био и крај мукама са овом бригадом јер се њихов повратак у Румунију испоставио много компликованијим него што је требало да буде. После приредбе у част румунског празника, 23. августа, бригадири су рано ујутро 24. августа испраћени за Сарајево

39 AJ, 114-290-без архивске јединице, Рад Одсека за иностране бригаде, без броја и датума, 3–4.

40 Селинић, „Живот”, 4.

41 AJ, 114-290-без архивске јединице, Румунске бригаде, без броја и датума, 37.

42 Исто.

где их, иако је раније било договорено, није дочекао нико. Они су дан провели на улицама града, што је једној групи омогућило да побегне за Дубровник. Исте вечери пут је настављен без њих, па је бригада сутрадан, 25. августа, стигла у Београд где их, такође, нико није дочекао.⁴³ Наредна два дана, бригадири су били у Београду обилазећи град, музеје и Калемегдан што им је знатно поправило расположење. Тада се код њих родила идеја да, уместо обећаног пута у Дубровник, захтевају да путују у Загреб што им је на крају и омогућено 28. августа. Стигавши у Загреб, бригадири су обилазили град и музеје када је до југословенских домаћина стигла гласина да шесторица од њих планирају одлазак у Ријеку, а одатле, највероватније, прелазак у Зону А тј. на Запад. Већина је у томе спречена с тим да је један бригадир, ипак, успео да побегне у Ријеку, где је убрзо ухапшен.⁴⁴ Без њега, бригада је враћена за Београд одакле је отпутовала за Румунију, прешавши границу тек 31. августа. Ово горко искуство са студентском бригадом „Николае Паческу” ипак није покварило добар утисак који су румунске омладинске радне бригаде оставиле у Југославији о чијем пожртвовању је сведочила и чињеница да је један од њих на градилишту пруге Шамац–Сарајево положио и свој живот.⁴⁵ Штавише, ова бригада је омогућила Југословенима да боље сагледају стање унутар румунске омладине па и у читавом румунском друштву у годинама непосредно после Другог светског рата које је било изразито поларизовано, подељено на „напредне” са једне и „реакционарне” елементе са друге стране.

Југословенска културна дипломатија у Румунији: нови замах

Почев од средине 1947. године, однос Југославије према могућностима која је пружала јавна дипломатија у значајној мери се мења и она постаје много активнија на том пољу, користећи све већи број канала за комуникацију са румунским грађанима. Темељ на коме је почивала таква нова активност била је Конвенција о културној сарадњи између ФНР Југославије и Краљевине Румуније која је потписана 25. јуна 1947. године у

43 AJ, 114-290-без архивске јединице, Извештај о путу III румунске бригаде, без броја, 3. септембар 1947. године, 1.

44 Исто, 1–2.

45 AJ, 114-290-без архивске јединице, Извештај о сахрани румунског бригадира Роберта Крауса, без броја и датума.

Букурешту.⁴⁶ Обе стране су том догађају указале изузетну пажњу, што је било очигледно како из састава делегација тако и из изузетно срдечног пријема који је у Букурешту приређен гостима из Југославије. Југословенску делегацију коју је предводио Владислав Рибникар, председник Комитета за културу и уметност Владе ФНРЈ, примили су веома свечано у одвојене посете председник румунске владе Петру Гроза и министар иностраних послова Георге Татареску, сâм документ потписан је у престижној букурештанској свечаној сали Атенеум, после чега је румунско Министарство информисања организовало пријем којем је, поред Грозе, присуствовао велики број румунских министара, културних радника и амбасадора акредитованих у Букурешту.⁴⁷ Конвенција је предвиђала сарадњу и „узајамно упознавање” двеју суседних земаља у области науке, школства, уметности, фискултуре, радиодифузије и културе уопште с тим да се од ње и у политичком смислу очекивало да допринесе зближавању Југославије и Румуније.⁴⁸ Обе земље су се обавезале да омогуће повољну климу за развој заједничких културних активности, да оснују научне институте за мултилатерална истраживања румунског односно југословенског културног и јавног живота као и да оснују заједничку комисију која би се преко секција у Београду и Букурешту старала о примени конвенције односно о реализацији заједничких пројеката из области културе.⁴⁹ Иако је Конвенција о културној сарадњи потписана и дочекана са пуно елана, њена ратификација је доста каснила и обављена је тек 20. јануара 1948. године уз уверење југословенске стране да је Румунија тај чин намерно одуговлачила.⁵⁰

46 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 3, Допис потпредседника Владе ФНРЈ Едварда Кардеља упућен Президијуму Народне скупштине ФНРЈ, Пов. бр. 417211, 13. септембар 1947. године; Nistor, „Romanian-Yugoslav Cultural Relations in the Period 1945–1948”, 140.

47 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 103, дос. 1, Политички извештај Амбасаде ФНРЈ у Букурешту за месец јуни 1947. године, Пов. бр. 414078, 5–6; Nistor, „Romanian-Yugoslav Cultural Relations in the Period 1945–1948”, 139–140.

48 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 3, Допис потпредседника Владе ФНРЈ Едварда Кардеља упућен Президијуму Народне скупштине ФНРЈ, Пов. бр. 417211, 13. септембар 1947. године.

49 Nistor, „Romanian-Yugoslav Cultural Relations in the Period 1945–1948”, 141.

50 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 12, Допис в.д. аташеа за штампу амбасаде ФНРЈ у Букурешту Смиљана Печјака упућен Министарству иностраних послова у Београду, Пов. бр. 417292, Букурешт, 3. септембар 1947. године.

Без обзира на кашњење у вези са ратификацијом, активности из домена културе које је ова конвенција предвиђала, приметно су појачане у другој половини 1947. године. У то време реализоване су посете и наступи реномираних музичких уметника. У Румунији су наступали виолончелисти Мирко Дорнер и Антонио Јенигро, као и оперска певачица Маријана Радев, док су у Југославији наступили румунски уметници Арта Флореску, оперска певачица, и Јан Војку, виолиниста.⁵¹ Поред музичара, у Румунији су посредно гостовали и ликовни уметници чија сликарска и вајарска дела су била изложена у Букурешту, на Официјелном салону. Њиховим наступом били су задовољни у југословенској амбасади у Букурешту, где је оцењено да је изложба постигла значајан успех, нарочито вајарски део који је по квалитету знатно одскакао од остатка изложених дела.⁵² Ипак, било је приметно да је, што се тиче одјека ове изложбе, румунска штампа много више истицала политички значај гостовања југословенских уметника него њене уметничке домете, што је нарочито било изражено код гласила КП Румуније, *Сканџеје* (рум. *Scînteia*) и владиног листа *Романија Либер* (рум. *România Liberă*). Иако су свуда у штампи, па и у часописима специјализованим за уметничке теме, изношени само позитивни коментари, до југословенских дипломата су приватно стизале и мање ласкаве оцене ликовних радова, мада увек уз ограду да су свакако бољи од домаћих, румунских.⁵³ У јесен 1947. године, дошло је и до првих контаката југословенских академија наука са колегама у Румунији. Начин избора румунских академика који су били позвани на прославу јубилеја Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу, 25. новембра 1947. године, недвосмислено показује да је о политичким аспектима културне сарадње између Југославије и Руму-

51 АЈ, 507, IX, 119/IV-79, Извештај о културним везама ФНР Југославије са земљама народне демократије и СССР-ом, без броја и датума, 18–19; Детаљније о гостовању, наступима и утисцима Мирка Дорнера у Букурешту: „Мирко Дорнер, виолончелиста–Комитету за културу и уметност при Влади ФНРЈ”, документ 422, у *Културна историја Југославије 1945–1952, Зборник докумената*, II, прир. Бранка Докнић, Милић Ф. Петровић и Иван Хофман (Београд: Архив Југославије, 2009), 271–274.

52 ДАМСПС, ПА, 1948, Румунија, ф. 128, дос. 11, Телеграм амбасадора ФНРЈ у Букурешту Радоње Голубовића упућен Министарству иностраних послова у Београду, Пов. бр. 41032, Букурешт, 19. јануар 1948. године.

53 Исто.

није водила рачуна и југословенска страна. Још средином септембра исте године, Владимир Велебит је од југословенске амбасаде у Букурешту тражио да што пре извести Министарство иностраних послова „о држању Румунске академије наука и њених чланова”.⁵⁴ Веома брзо, Министарство у Београду је извештено да су „пријатељи” из Букурешта саветовали да се Румунска академија наука не позива на прославу као институција јер је „у већини реакционарна” већ да се позиви упуте лично академицима Садовеану, Профику и Пархону.⁵⁵

Пропагандне активности Југославије у Румунији

Поред свих специфичних аспеката „јавне дипломатије” о којима је већ било речи, Југославија није занемаривала ни класичне пропагандне активности које су биле пласиране преко штампе и радија али и преко организовања разних путујућих изложби које су имале за циљ да у позитивном светлу прикажу политички, економски и друштвени развој земље. Међутим, неки организациони проблеми на југословенској страни, пре свега у њеном дипломатском представништву у Букурешту, ометали су неко време интензивнију активност на овом пољу. Почетком 1947. године, и иначе кадровски слабо попуњена југословенска амбасада у Румунији, остала је без службеника који је силом прилика вршио и функцију аташеа за штампу и који је због болести морао да буде враћен у Београд. То је био повод да амбасадор Дане Медаковић од Министарства иностраних послова у Београду тражи именовање сталног аташеа за штампу и сталног дописника ТАНЈУГ-а упозоравајући да се без њих „не може провести потребна пропаганда за нашу земљу нити ми можемо бити брзо и тачно обавештени о свему што се овде догађа.”⁵⁶ У пролеће исте године, именовањем Смиљана Печјака за новог в.

54 ДАМСПС, ПА, 1947, Југославија, ф. 57, дос. 15, Телеграм Владимира Велебита Амбасади ФНРЈ у Букурешту, Пов. бр. 418006, Београд, 16. септембар 1947. године.

55 ДАМСПС, ПА, 1947, Југославија, ф. 57, дос. 15, Телеграм Амбасаде ФНРЈ у Букурешту упућен Министарству иностраних послова ФНРЈ, 26. септембар 1947.

56 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 18, Извештај Амбасаде ФНРЈ у Букурешту упућен Министарству иностраних послова ФНРЈ у Београду, Пов. бр. 42274, Букурешт, 31. јануар 1947. године, 2.

д. аташеа за штампу, у југословенској амбасади у Букурешту је према смерницама из Београда израђен веома амбициозан план културно-пропагандног рада. Нови аташе је брзо успоставио везе са бројним румунским дневним листовима у којима је почео да два пута недељно објављује чланке из југословенске штампе. Такви чланци редовно су објављивани у водећим дневним новинама *Scînteia, România Liberă, Poporul, Ultima Oră, Timpul, Adevărul, Jurnalul de Dimineață, Libertatea* и *Economist*, укључујући и опозиционе листове *Liberalul* и *Dreptatea*.⁵⁷ Њихов садржај одавао је циљеве југословенске пропаганде у Румунији: то су били чланци који су афирмативно говорили о економском развоју земље, о великим успесима Петогодишњег плана, о напретку на пољу просвећивања народа, о изградњи омладинских пруга и сл. Међутим, централно место међу њима заузимали су „пригодни политички чланци” који су се односили на Румунију, на југословенско виђење тршћанског питања као и на позитивне и афирмативне изјаве разних „англоамеричких личности” о Југославији.⁵⁸ Поред оваквих, у југословенској пропаганди преко румунске штампе запажено место имали су и чланци који су пропагирали југословенски туризам или доносили вести о спортским догађајима и такмичењима, нарочито ако су били праћени и фотографијама. На таласима Радио Букурешта, Југославија је пласирала музику, предавања (опет о Петогодишњем плану), али и прилог о Ријеци као најзначајнијој луци Балкана, као и прилоге о фискултури, спорту и туризму у Југославији.⁵⁹ О сличним темама – изградњи пруга, ауто-пута Београд–Загреб, индустријских постројења, рудника, бродова, лука и канала Дунав–Тиса–Дунав – говориле су изложбе фотографија у изложима које су, за локалне румунске услове, сматране најподеснијим средством пропаганде.⁶⁰

Крајем 1947. године било је приметно да је југословенска активност у вези са пропагандом преко штампе и радија била знатно олакшана, пре свега због промењеног става румунских власти код којих се раније че-

57 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 7, Тромесечни план културно-пропагандног рада, Пов. бр. 412470, Букурешт, 1, јун 1947. године, 1.

58 Исто.

59 Исто, 2.

60 Исто.

сто наилазило на неразумевање.⁶¹ Та промена је очигледно била у вези са посетом Јосипа Броза Тита и југословенске владине делегације Румунији у децембру 1947. године.⁶² Тим поводом, румунска штампа је била преплављена са чак 314 чланака, репортажа и вести у вези са Југославијом који су били део тзв. „југословенске странице” у готово свим дневним и периодичним новинама, али овог пута, уз већ познате теме, многи од тих чланака били су посвећени искључиво „личности маршала Тита”, као и „његовом животу, борби и значају за југословенске и балканске народе.”⁶³ На Радио Букурешту, у истом периоду два пута је емитован „југословенски час”, први је био посвећен Ђиласовом предавању о Титу, а други преносу Титовог новогодишњег обраћања народима Југославије. Том приликом, међутим, дошло је до потешкоћа јер су одговорни људи на Радио Букурешту испољили „неразумевање” за југословенску стварност – на запрепашћење југословенског аташеа за штампу, уместо Титовог говора који испрва нису хтели да емитују, тражили су прилоге о божићним и новогодишњим обичајима у Југославији.⁶⁴

Иако је план пропагандних активности Југославије у Румунији био веома амбициозно замишљен и у наредним месецима у највећој мери и реализован, власти у Београду су ипак тражиле да се он додатно прошири и у неким сегментима побољша и унапреди. Пре свега, захтевале су да се прекине са праксом дељења материјала са опозиционим „недемократским листовима” *Dreptatea* и *Liberalul* којима је тако подизан углед на штету „демократских снага Румуније”, али и да се код румунских власти ургир-

61 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 8, Извештај о културно-пропагандном раду поводом Југословенско-румунске недеље, Пов. бр. 425435, без датума, 1.

62 Више о овој посети видети у: Cveticović, „Josip Broz Tito, Petru Groza and Yugoslav-Romanian Relations”, 191–194; Владимир Љ. Цветковић, „Од непријатеља до пријатеља и натраг: трансформације југословенске политике према Румунији 1944 – 1948. године”, у *Нови хоризонти сјољне њолишке Јујославије – Балкан, Евроја, свети. Зборник радова*, ур. Јован Чавошки, Александар В. Милетић (Београд: Институт за новију историју Србије, 2023), 70–73; Nemanja V. Mitrović, „Jugoslovensko-rumunski odnosi (1954–1968)” (Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2023), 63.

63 ДАМСПС, ПА, 1948, Румунија, ф. 128, дос. 15, Извештај аташеа за штампу Амбасаде ФНРЈ у Букурешту упућен Одељењу за информације МИП ФНРЈ у Београду, Пов. бр. 43630, Букурешт, 29. јануар 1948. године, 1.

64 Исто, 5.

ра слање дописника АЋЕРПРЕС-а (рум. AGERPRES) и предвиди знатно амбициознији план превођења и издавања југословенске политичке литературе и белетристике.⁶⁵ Поред тога, у Министарству иностраних послова у Београду тражили су да се за југословенске циљеве много интензивније користи Румунско-југословенско удружење и српска национална мањина која је била релативно бројна у Банату. Румунско-југословенско удружење, основано у пролеће 1947. године на румунску иницијативу, такође је без знања југословенске амбасаде у Букурешту, водио је Георге Спина, новинар и члан Социјалдемократске странке, који је био познати пријатељ Југославије али то удружење, на жалост Југословена, није показивало готово никакву активност.⁶⁶ Од аташеа у Букурешту захтевано је да „уз помоћ наших најбољих пријатеља у Румунији” заузме проактиван став и да настоји да се у удружењу ангажују „напредне снаге” које би осигурале да удружење пријатељства између Југославије и Румуније почне да делује у складу са планом који би обухватио организовање предавања о Југославији, организовање размене културних и јавних радника, пројекција југословенских филмова, извођења југословенске музике, прослава југословенских празника и предавања омладинаца који су боравили у Југославији на изградњи омладинских пруга.⁶⁷ Да би се то постигло, у Југославији су сматрали да би удружење морало да знатно прошири своје активности ван Букурешта и оснује више подружница у унутрашњости земље, пре свега у Темишвару, где за то има „много повољних услова”.⁶⁸ Највећа заинтересованост Београда за оснивање подружнице Румунско-југословенског удружења свакако је била у вези са постојањем српске мањине у том граду и околини као и са намером да се та мањина знатно више користи у сврху „јавне дипломатије” у Румунији. Задатак да „бди над културним и политичким животом наше мањине” виђен је као један од главних задатака

65 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 13, Допис Одељења за информације МИП ФНРЈ упућен аташеу за штампу Амбасаде ФНРЈ у Букурешту, Пов. бр. 414388, Београд, 2. август 1947. године, 1–2.

66 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 7, Тромесечни план културно-пропагандног рада, Пов. бр. 412470, Букурешт, 1, јун 1947. године, 3.

67 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 13, Допис Одељења за информације МИП ФНРЈ упућен аташеу за штампу Амбасаде ФНРЈ у Букурешту, Пов. бр. 414388, Београд, 2. август 1947. године, 2.

68 Исто.

аташеа за штампу при југословенској амбасади у Букурешту од кога је тражено да путује у Темишвар и обавести се о стању српске и хрватске мањине.⁶⁹ Власти у Београду су констатујући да веома слабо познају снагу тамошње мањинске организације, њен програм, методе рада, организацију, материјални и финансијски положај и састав руководећег кадра, схватиле да услед тога не познају ни њихове потребе које су имале пресудан значај у остваривању главног југословенског циља, уједно и главног задатка аташеа за штампу – очувања националне свести код „наших људи” у Румунији и њиховог упознавања са ФНРЈ.⁷⁰ У том смислу, Београд је очекивао да се аташе у Букурешту нарочито ангажује око мањинског листа *Правда*, који се налазио у организационим и материјалним проблемима и за који у југословенском Министарству иностраних послова чак нису били сигурни ни да ли уопште излази.⁷¹

*Резолуција Информбироа 1948. године и југословенско
јавнодипломатско деловање у Румунији*

Узлет који је југословенска јавнодипломатска и пропагандна активност у Румунији доживела у другој половини 1947. и у пролеће 1948. године нагло је прекинут избијањем сукоба Југославије са Информбироом после доношења Резолуције од 28. јуна 1948. године.⁷² Једна од првих последица био је изостанак за лето 1948. године договореног састанка мешовите комисије за реализацију југословенско-румунске Културне конвенције потписане претходне године, што су у Београду, уз убрзо предузете и друге мере, протумачили као румунско одсуство сваке жеље

69 Исто, 3.

70 ДАМСПС, ПА, 1947, Румунија, ф. 102, дос. 13, Осврт на рад аташеа за штампу, Пов. бр. 418527, Београд, 11. октобар 1947. године, 2.

71 Исто, 3.

72 Више о сукобу Југославије са Информбироом видети у: Čedomir Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja: sukob KPJ sa Informbiroom* (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1975); Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988. Knj. III: Socijalistička Jugoslavija 1945 – 1988* (Beograd: Nolit, 1988); Petar Kačavenda, ur., *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1999); Tvrtko Jakovina, Martin Previšić, eds, *The Tito-Stalin Split, 70 Years After* (Zagreb: Faculty of Humanities and Social Science, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020).

за културном сарадњом са Југославијом.⁷³ Те „мере” предузете са румунске стране биле су, у ствари, прекидање готово свих активности на реализацији програма културне размене како оних планираних тако и оних који су већ били у току. Први наговештај будућег прекида свих веза десио се чак и пре објављивања Резолуције ИБ-а, када су уметничке слике и скулптуре упућене на „Румунски салон” 1948. године одбијене од стране жирија на врло увредљив начин и потом враћене у земљу, док је истовремено изложба румунског фолклора која је била изложена у Београду, уместо да оде у Загреб и Љубљану како је било планирано, повучена од стране румунске амбасаде без образложења.⁷⁴ Изложба фотографија „Југославија у изградњи”, која је била постављена у Темишвару, уместо да буде отворена у Араду, где је већ била стигла неколико дана по објављивању резолуције, завршила је у згради Окружног комитета Радничке партије Румуније, који је одбијао да је врати представницима југословенске амбасаде.⁷⁵ У наредним месецима умножавали су се бројни поступци румунских власти који су у Београду без имало сумње доживљавани као отворено кршење Конвенције о културној сарадњи из 1947. године. Тако су Румуни јуна 1948. године одбили приказивање југословенског филма „Славица” у тамошњим биоскопима, иако је то било већ уговорено, из румунских филмских журнала избачени су прилози о Југославији, отказани су сви договорени спортски сусрети, канцеларије Румунско-југословенског удружења су запечаћене, а само удружење у августу и формално распуштено.⁷⁶ Још током маја 1948. године престало је емитовање било каквог садржаја о Југославији на румунском радију, после 28. јуна Србима мањинцима у селима око Темишвара саопштено је да је слушање Радио Београда убудуће забрањено, а у августу је затворена и ликвидирана и књижара „Југословенске књиге” у Темишвару.⁷⁷ У таквим услови-

73 АЈ, 836, I-3-δ/670, Материјал о културним везама ФНРЈ са СССР и земљама народне демократије, Конвенције о културној сарадњи и планови културне сарадње (допунски протокол), без броја и датума, 2.

74 АЈ, 836, I-3-δ/670, Материјал о културним везама ФНРЈ са СССР и земљама народне демократије, Изложбе, без броја и датума, 1.

75 АЈ, 836, I-3-δ/663, Кршења културне конвенције са ФНРЈ од стране Румуније, без броја, Београд, 21. март 1949. године, 1.

76 Исто.

77 Исто, 2.

ма, било каква југословенска активност на пољу „јавне дипломатије” била је готово онемогућена, услед чега је у наредним годинама, током којих је дошло до готово апсолутног прекида међудржавних односа између двеју суседних земаља, и ова активност поделила судбину политичких, економских, саобраћајних и свих других југословенско-румунских веза.

Закључак

Активности које је Југославија у периоду од 1945. до 1948. године предузимала како би у суседној Румунији створила пожељну слику о себи сведоче о изразито идеологизованом друштву и држави каква је била, у то време, веома млада југословенска држава. Док је Југославија муњевито, већ до краја 1945. године, постала једнопартијска држава „народне демократије”, Румунија је кроз тај процес пролазила још годинама и уз пресудне притиске са совјетске стране. У том процесу, Југославија је себе видела и доживљавала као некога ко као много успешнији и искуснији у томе треба да пружи помоћ Комунистичкој партији Румуније и СССР-у. Отуда потичу јасни циљеви којима је југословенска „јавна дипломатија” према Румунији тежила: показати и доказати прогресивност и супериорност једнопартијског, „демократског” егалитаристичког поретка у односу на класно, капиталистичко вишепартијско државно и друштвено уређење.

Резиме

У случају југословенске политике према Румунији од 1945. до 1948. године, посматрањем најчешће коришћених аспеката јавне дипломатије којој је она прибегавала у том периоду, јасно се уочава примат идеолошких циљева када је у питању било постизање пожељне слике о Југославији у јавности суседне Румуније. Из тог разлога, током 1945. и 1946. године када није постојала Конвенција о културној сарадњи, југословенска „јавна дипломатија” у суседној земљи била је фокусирана готово искључиво на тамошњу омладину за коју се процењивало да је најотворенија за идеолошке и политичке утицаје. Главно средство утицаја била је сарадња омладинских политичких организација, спортска сарад-

ња, али и организован долазак и рад румунских омладинских бригада на изградњи железничких пруга у Југославији, са циљем да се млади из Румуније упознају са тзв. „југословенском стварношћу” за коју су у Београду веровали да је много напреднија од оне у Румунији. Током 1947. и у првој половини 1948. године односно до сукоба Југославије са Информбироом, Југославија шири свој фокус и окреће се класичним средствима „јавне дипломатије” која су обухватала сарадњу у домену високе културе, али и све широј употреби уобичајене пропаганде посредством штампе, радија и кинематографије.

Списак референци – Reference List

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije: Fond 114, Savez socijalističke omladine Jugoslavije; Fond 314, Komitet za kulturu i umetnost Vlade FNRJ; Fond 507, Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije Fond 836, Kabinet maršala Jugoslavije.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije. Fond Politička arhiva.

Објављени извори – Published Sources

- Branka Doknić, Milić F. Petrović i Ivan Hofman, prir. *Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952*, I–II. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2009. (Cyrilic)

Извори са интернета – Internet Sources

- Arhivele Naționale. „Fond Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist”. Datum pristupa 20. 2. 2026, <http://arhivenationale.ro/site/download/inventare/Comitetul-Central-al-Uniunii-Tineretului-Comunist.-1945-1955.-Inv.-3258.pdf>, 2.
- Hadžić, Samir. „Koncept javne diplomatije“. Institut za evropske integracije i međunarodnu saradnju. Datum pristupa 25. 3. 2026. <https://institute-eiic.org/koncept-javne-diplomatije/>.

Литература – Secondary Works

- Boia, Eugen. *The Apple of Discord in Romanian-Yugoslav Relations: The Banat Issue, 1944–1947, Belgrade’s Claims to the Romanian Banat*. Bucharest: Elyria, 2015.
- Bondžić, Dragomir. *Misao bez pasoša. Međunarodna saradnja Beogradskog univerziteta 1945–1960*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011. (Cyrilic)

- Cvetković, Vladimir Lj. „Ekonomske odnosi Jugoslavije i Rumunije 1945–1948. godine”. *Tokovi istorije* 29, br. 1 (2021), 165–190. DOI: 10.31212/tokovi.2021.1.cve.165-190 (Cyrilic)
- Cvetković, Vladimir Lj. „Obnova diplomatskih odnosa Jugoslavije i Rumunije posle Drugog svetskog rata”. *Tokovi istorije* 30, br. 1 (2022), 131–150. DOI: 10.31212/tokovi.2022.1.cve.131-150 (Cyrilic)
- Cvetković, Vladimir Lj. „Josip Broz Tito, Petru Groza and Yugoslav-Romanian Relations 1945–1947”. In *New Cultural and Political Perspectives on Serbian-Romanian Relations*, eds. Aleksandra Đurić Milovanović et al, 173–197. New York: Peter Lang Publishing Inc., 2023.
- Cvetković, Vladimir Lj. „Od neprijatelja do prijatelja i natrag: transformacije jugoslovenske politike prema Rumuniji 1944–1948. godine”. U *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije – Balkan, Evropa, svet. Tematski zbornik radova*, uredili Jovan Čavoški i Aleksandar V. Miletić, 53–82. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2023. (Cyrilic)
- Dragičević Šešić, Milena, Raphaela Henze i Ljiljana Rogač Mijatović, ur, *Kulturna diplomatija i kulturni odnosi: saradnja, raznolikost, dijalog*. Beograd: Univerzitet umetnosti, Clio, 2023.
- Dragišić, Olivera. *Komunističko osvajanje vlasti na Balkanu 1944–1947. Rumunija. Bugarska. Jugoslavija*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2023. (Cyrilic)
- Kolaković, Aleksandra i Slobodan Selinić, ur. *Između regiona i sveta: Iz istorije kulturne diplomatije Jugoslavije (1945–1992)*. Beograd: Institut za evropske studije, 2026. (Cyrilic)
- Milin Miodrag, Milin Andrej, *Srbi iz Rumunije i jugoslovensko-rumunski odnosi. Prilog i građa (1944–1948)*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača, Temišvar: Univerzitet „Banatului”, 2004. (Cyrilic)
- Mitrović, Nemanja V. „Jugoslovensko-rumunski odnosi (1954 – 1968)”. Doktor-ska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2023.
- Moldovan, Silviu B. „Relațiile româno-iugoslave în primii ani postbelici”. În *Istoria și teoria relațiilor internaționale. Studii*, coord. Cătălin Turliuc. Iași: Editura Cantes, 2000.
- Nistor, Ionuț. „Romanian-Yugoslav Cultural Relations in the Period 1945–1948”. In *Serbian/Yugoslav-Romanian Relation and Interactions in the 20th Century*, edited by Vladimir Lj. Cvetković and Ionuț Nistor, 139–142. Belgrade: Institute for Recent History of Serbia, Iași: Faculty of History „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, 2025.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988, III: Socijalistička Jugoslavija 1945 – 1988*. Beograd: Nolit, 1988.

- Perišić, Miroslav. *Diplomatija i kultura*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, Narodna biblioteka Srbije, 2013. (Cyrilic)
- Selinić, Slobodan. *Književna diplomatija. Međunarodna saradnja jugoslovenskih pisaca od sredine pedesetih do sredine sedamdesetih godina 20. veka*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2019. (Cyrilic)
- Selinić, Slobodan. „Omladina gradi Jugoslaviju (Savezne omladinske radne akcije u Jugoslaviji 1946–1963)”. *Arhiv* 6, br. 1–2 (2005), 87–100. (Cyrilic)
- Selinić, Slobodan. „Život na omladinskim radnim akcijama u Jugoslaviji 1946–1963”. *Arhiv* 8, br. 1–2 (2007), 119–137. (Cyrilic)
- Sovilj, Milan. *U potrazi za nedostižnim: jugoslovensko-čehoslovačke kulturne veze 1945–1949*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012.
- Štrbac, Čedomir. *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja: sukob KPJ sa Informbiroom*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1975.
- Jakovina, Tvrtko and Previšić, Martin, eds. *The Tito-Stalin Split, 70 Years After*. Zagreb: Faculty of Humanities and Social Science, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.
- Vučetić, Radina. *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. veka*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.

SUMMARY

Vladimir Lj. Cvetković

Some Aspects of Yugoslav “Public Diplomacy”
towards Romania 1945–1948

ABSTRACT: Based on unpublished archival sources and relevant literature, this paper aims to analyze Yugoslavia's approach to the possibilities offered by public diplomacy in relation to its policy toward Romania in the period from 1945 to 1948, as well as to point out its objectives in this regard. Due to the complexity of the concept of public diplomacy itself, we will limit ourselves only to those aspects that were directly in the service of Yugoslav support for the Romanian Communist Party and the government of Petru Groza.

KEYWORDS: Yugoslavia, Romania, Public diplomacy, Sovietization, Propaganda

In the case of Yugoslav policy towards Romania from 1945 to 1948, by observing the most commonly used aspects of public diplomacy employed during that period, the primacy of ideological goals is clearly evident when it came to achieving the desired image of Yugoslavia in the public of neighboring Romania. For that reason, during 1945 and 1946, when there was no Convention on Cultural Cooperation, Yugoslav “public diplomacy” in the neighboring country was focused almost exclusively on the local youth, who were considered the most open to ideological and political influences. The main means of influence was the cooperation of youth political organizations, sports cooperation, but also the organized arrival and work of Romanian youth brigades in the construction of railway lines in Yugoslavia, with the aim of introducing young people from Romania to the so-called “Yugoslav reality”, which Yugoslav authorities believed to be much more advanced than that in Romania. During 1947 and the first half of 1948, that is, until the conflict between Yugoslavia and the Cominform, Yugoslavia broadened its focus and turned to classic means of “public diplomacy”, which included cooperation in the field of high culture, as well as the increasingly widespread use of ordinary propaganda through the press, radio, and cinematography.